

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Доцевич Тамілії Іванівни
«Метакогнітивна компетентність суб'єкта педагогічної діяльності у
вищій школі»,
подану до спеціалізованої вченої ради Д.26.453.02 в Інституті психології
імені Г.С. Костюка НАПН України на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та
вікова психологія

Актуальність дисертаційного дослідження, виконаного Т.І. Доцевич, у найзагальнішому плані визначається потребою, що дедалі зростає, вищої освіти у психологічних знаннях щодо визначення умов та засобів успішного розвитку різноманітних здатностей як студентів, так і, що слід підкреслити, викладачів. У рамках цієї масштабної мети увагу дисертантки привернув особливий вид здатностей, а саме здатності метакогнітивні.

Для такого вибору теми докторської дисертації є достатні підстави. По-перше, вивчення метакогнітивної сфери є відносно новою галуззю психологічних досліджень (і вже з цієї причини становить інтерес залучення отриманих у цій галузі результатів до вдосконалення навчально-виховного процесу у вищій школі). По-друге, такі властивості метакогнітивної сфери, як її спрямованість на усвідомлене регулювання суб'єктом процесу свого пізнання та органічне поєднання у метакогнітивних здатностях суто когнітивних складових із мотиваційними, відповідають сучасним тенденціям у вимогах до професійної компетентності фахівців різних профілів.

Утім, проблема вивчення метакогнітивних здатностей особистості не є новою – вона не раз ставилася й по-різному вирішувалась у, переважно зарубіжних, дослідженнях. Однак, серйозне опрацювання вказаної проблеми (зокрема, у застосуванні до особистості викладача вищої школи) вимагає належного концептуального обґрунтування. У цьому зв'язку авторка, серед

інших моментів, слушно вказує на суперечність «між вимогами компетентнісного підходу до сучасного освітнього процесу у ВНЗ і недостатністю науково-психологічної операціоналізації явища метакогнітивної компетентності суб'єкта педагогічної діяльності вищої школи» (с. 6).

Тема дисертації «Метакогнітивна компетентність суб'єкта педагогічної діяльності у вищій школі», її об'єкт, предмет, мета та задачі відповідають спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Цю тему належним чином затверджено й узгоджено відповідно до чинних нормативних документів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Проведене дослідження дозволило уточнити компоненти та визначити структуру метакогнітивної компетентності викладача вищої школи, розробити концептуальні засади її розвитку; дослідити динаміку та психологічні чинники становлення метакогнітивної компетентності викладача; створити новітні засоби діагностики метакогнітивних здатностей особистості. За результатами дослідження сформульовано обґрунтовані, досить вагомі, висновки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає насамперед у тому, що в дисертаційному дослідженні вперше:

побудовано концептуальну модель метакогнітивної компетентності суб'єкта педагогічної діяльності. Ця модель охоплює метакогнітивні здатності (метапам'ять, метамислення, металінгвістичні здібності, метакреативність) та характеристики метакогнітивного досвіду діяльності (метакогнітивну усвідомленість, метакогнітивну активність, метакогнітивні знання);

емпірично визначено факторну структуру метакогнітивної компетентності суб'єкта педагогічної діяльності, яка містить компоненти рефлексивної компетентності у метапізнанні, метамнемічної та металінгвістичної компетентності;

охарактеризовано метакогнітивну компетентність суб'єкта педагогічної діяльності вищої школи як форму реалізації педагогічної рефлексивності.

Надійність та достовірність результатів дослідження забезпечувалися адекватним методологічним і теоретичним обґрунтуванням основних положень роботи, системним та послідовним використанням комплексу методів дослідження, що відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження; якісним і кількісним (включно зі статистичним) аналізом отриманих даних.

Практична значущість дослідження забезпечується передусім створеними й апробованими авторкою методиками діагностики педагогічної рефлексивності та педагогічної саморегуляції викладача вищої школи, програмою психологічного супроводу розвитку метакогнітивної компетентності майбутніх викладачів. Розроблені засоби можуть бути застосовані у практиці психологічної служби вищих навчальних закладів.

Результати дисертаційного дослідження апробовано та впроваджено у навчальний процес Херсонського державного університету, Класичного приватного університету (м. Запоріжжя), педагогічного інституту Криворізького національного університету, Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка, Харківського національного університету будівництва та архітектури, Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка.

Загальна оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення. Дисертація є повністю завершеною науковою роботою, що містить усі необхідні елементи, розміщені й оформлені згідно з чинними нормами. Це стосується, зокрема, *Вступу* до дисертації.

У першому розділі – *«Теоретичний аналіз науково-психологічних підходів до дослідження суб'єкта педагогічної діяльності вищої школи»* – авторка докладно й послідовно викладає психологічну характеристику педагогічної діяльності у вищій школі, характеризує психологічні вимоги до її суб'єкта, а також описує компетентнісний підхід до педагогічної діяльності

викладача, як цей підхід представлено у наявних психолого-педагогічних концепціях.

У другому розділі – *«Методологічні засади характеристики метакогнітивної компетентності»* – подано аналіз психологічного змісту компетентності викладача, показано рефлексивний характер педагогічної компетентності та запропоновано концептуальну модель структури метакогнітивної компетентності суб'єкта педагогічної діяльності вищої школи. Обґрунтовується теза, за якою визначальними складовими метакогнітивної компетентності є метакогнітивний досвід діяльності та метакогнітивні здатності.

У третьому розділі *«Емпіричний аналіз метакогнітивної компетентності суб'єкта педагогічної діяльності у вищій школі»* за допомогою комплексу методик (включно із розробленою авторкою експериментально-інтроспективною методикою «Метапам'ять») проаналізовано рівень метакогнітивної компетентності викладачів із різним педагогічним стажем, визначено особливості її функціонування в залежності від рівня професійного вигорання та провідних мотивів професійної діяльності, а також зумовленість метакогнітивної компетентності власне когнітивними чинниками – рівнями інтелекту, пам'яті, мовленнєво-розумових здібностей та креативності.

У четвертому розділі - *«Рефлексивність як детермінанта розвитку метакогнітивної компетентності суб'єкта педагогічної діяльності вищої школи»* – за допомогою, знову-таки, комплексу методик (включно з авторською методикою діагностики педагогічної рефлексивності викладача) показано, що метакогнітивна компетентність суб'єкта педагогічної діяльності вищої школи детермінована педагогічною рефлексивністю, характеристиками самоорганізації діяльності, педагогічного спілкування, академічної саморегуляції та стилем педагогічного мислення.

У п'ятому розділі *«Розвиток метакогнітивної компетентності майбутніх викладачів вищої школи»* подано концептуальне обґрунтування

програми психологічного супроводу розвитку метакогнітивної компетентності, описано структуру та зміст розвивальної програми, наведено результати її апробації, які засвідчують її ефективність.

Основна частина дисертації структурована логічно у відповідності до змісту проведеного дослідження. Матеріали основної частини дозволяють стверджувати, що дисертанту вдалося досягнути мети дослідження, вирішити його завдання та сформулювати цілком обґрунтовані положення, продемонструвавши якісно новий підхід щодо визначення теоретичних і методичних основ у вивченні проблеми.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження досить повно й різнобічно відображено у 32 публікаціях, з яких 1 монографія, 26 статей у наукових фахових виданнях України з психології, у тому числі 10 статей у наукометричних та зарубіжних періодичних виданнях, а також 6 публікацій апробаційного характеру. Особистий внесок здобувача у статтях, написаних у співавторстві, є достатнім. Він полягає в аналізі теоретико-методологічних підходів, теоретичному обґрунтуванні досліджуваної проблеми, а також в аналізі одержаних результати емпіричного дослідження. Основні положення дисертації були висвітлені також на міжнародних науково-практичних конференціях.

Оцінка автореферату. Автореферат дисертації оформлений відповідно до чинних вимог МОН України і у належний спосіб відтворює основні положення дисертації.

Недоліки та побажання. До дисертаційної роботи є певні зауваження та пропозиції:

1. У своєму визначенні метакогнітивної компетентності авторка виходить з розуміння її як вмотивованої системи здатностей викладача, втіленої у досвіді, проте модель структури метакогнітивної компетентності (рис. 2.1 на с. 113) не містить мотиваційного блоку.

2. Діагностика металінгвістичних здатностей вимагає визначення не

тільки наявності відповідних знань для регуляції процесу реалізації зазначених здібностей, але і діагностику рівня здатності здійснювати текстову діяльність у творчих завданнях. Тому доцільно було б дослідити також і цю здатність.

3. У розділі 4 доцільно було б надати переконливу аргументацію застосування методик діагностики організаторських здібностей та ургентної залежності для дослідження регулятивно-стильових особливостей викладачів.

4. Поряд із застосуванням розвивальної програми для майбутніх суб'єктів педагогічної діяльності, мабуть доцільно було б апробувати на діючих викладачах принаймні деякі її компоненти.

Зазначені зауваження суттєво не впливають на значення виконаної роботи, не ставлять під сумнів належний науковий рівень дисертації, теоретичну і практичну цінність отриманих у дослідженні результатів.

Загальний висновок

1. У дисертаційній роботі Т.І. Доцевич «Метакогнітивна компетентність суб'єкта педагогічної діяльності у вищій школі» викладено завершене наукове дослідження авторки, присвячене актуальній та практично важливій темі. Дисертація містить оригінальні теоретичні ідеї та практичні розробки, що являють собою результат пошуку, здійсненого на високому науковому рівні з доречним використанням найсучасніших методів психологічних досліджень.

2. Отримані в дослідженні результати є оригінальними та достовірними. Вони істотно поглиблюють наукові уявлення про метакогнітивну компетентність та про специфіку останньої, притаманну суб'єктові педагогічної діяльності у вищій школі.

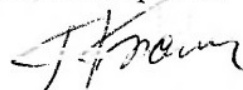
3. Зміст, обсяг, структура та оформлення дисертації відповідають чинним вимогам МОН України.

4. Основні наукові результати дисертаційного дослідження досить повно викладені в необхідній кількості статей, що опубліковані у наукових фахових виданнях, та в матеріалах наукових конференціях.

5. Загалом дисертаційна робота «Метакогнітивна компетентність суб'єкта педагогічної діяльності у вищій школі» відповідає вимогам, що їх МОН України висуває до докторських дисертацій, а авторка роботи – Тамілія Іванівна Доцевич – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Офіційний опонент -

Завідувач лабораторії методології і теорії психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
доктор психологічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

 Балл Г.О.

